

цьому треба з'ясувати низку важливих питань. Адже до цього часу немає навіть загальновизнаної назви цієї галузі (криміналістичний ДНК-аналіз, ДНК-ідентифікація, генетична ідентифікація, геноскопія тощо), не визначено співвідношення криміналістичного та судово-медичного аспектів даної сфери, не розроблено внутрішню побудову відповідного розділу тощо. Потребують узагальнення й удосконалення наукові та практичні положення щодо класифікації слідів злочину та інших об'єктів, що можуть містити ДНК, засобів і методів пошуку об'єктів-носіїв ДНК, їх фотографування, опису в протоколі, вилучення та упакування слідів ДНК, відібрання зразків для порівняльного дослідження, призначення судової молекулярно-генетичної експертизи, методик її проведення та специфіки перевірки, оцінки та використання результатів у кримінальному провадженні.

На відміну від зарубіжної криміналістики, у вітчизняній літературі належним чином не розвивається і такий розділ, як криміналістичне дослідження електронних носіїв інформації. Відповідні положення розглядаються переважно у межах судової експертизи, зокрема, як рекомендації з проведення експертизи комп'ютерної техніки і програмних продуктів. Проте, системного уявлення про цю сферу як окрему галузь криміналістичної техніки до цього часу не сформовано, що не сприяє доступності відповідного наукового продукту. Повсюдне застосування електронних технологій у сучасному світі закономірно призвело до їх значного поширення й у механізмах злочинної діяльності. Тому, крім експертних, вельми актуальними є і польові засоби та методи виявлення, вилучення та дослідження цифрових носіїв інформації в діяльності з протидії злочинності.

Ще одним напрямом криміналістичної техніки в зарубіжній літературі визначається судова хімія, особливо в аспекті дослідження наркотичних, сильнодіючих та отруйних речовин. У українських джерелах цей напрям подано далеко не завжди, в межах розділу криміналістичного дослідження матеріалів і речовин. Зміст і структура останнього залишаються досить дискусійними, а відповідні рекомендації переважно стосуються експертних (лабораторних) методів. Уявляється доцільним подальше удосконалення даної сфери криміналістичних досліджень і формування системного уявлення про її об'єкти, завдання та можливості.

Підсумовуючи викладене, відзначимо, що сучасні потреби слідчої та судової практики зумовлюють необхідність подальшого вдосконалення криміналістичної техніки як розділу криміналістики. Враховуючи досвід розвинених країн світу, уявляється доцільним визнати мультидисциплінарну природничо-технічну природу цієї частини криміналістичної науки і, відповідно, повернутись до трактування всієї криміналістики як науки подвійної (юридичної та природничо-технічної) природи. Це дозволить надати новий поштовх у розвиток саме техніки як природничо-технічної складової криміналістики. Разом із удосконаленням традиційних галузей криміналістичної техніки треба звернути увагу на формування та застосування її новітніх складових частин, особливо, криміналістичному дослідженню об'єктів на ДНК, дослідженню наркотичних, сильнодіючих та отруйних речовин, дослідженню електронних носіїв інформації.

УДК 343.9

Малярова В. О., *д-р юрид. наук, доц., професор Харківського національного університету внутрішніх справ,*
ORCID : <http://orcid.org/0000-0002-0766-0752>,
e-mail: valeriya0415@gmail.com

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ СЛІДОВОЇ КАРТИНИ НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ

Аналіз структурних змін насильницької злочинності свідчить про підвищення ступеня суспільної небезпечності цієї категорії злочинів, особливо на фоні збройного конфлікту на сході України, що призвело до зростання тяжкості заподіюваних ними наслідків.

Обов'язковим елементом криміналістичної характеристики кожного окремого виду злочину є типові сліди як наслідки його вчинення. Вчинення насильницьких злочинів спричиняє виникнення значної кількості найрізноманітніших слідів, які разом з іншими джерелами інформації дозволяють не тільки правильно кваліфікувати вчинене, а й обирати засоби та методи для виявлення, розслідування та запобігання цим злочинам.

На сьогодні сліди в криміналістиці розглядають у широкому і вузькому значеннях. У широкому значенні слідами називають комплекси найрізноманітніших за природою ознак, властивих тому чи іншому явищу.

При цьому слідами іменуються різноманітні зміни, які утворились у зв'язку зі вчиненням злочину. Ці зміни можуть проявлятися у переміщенні предметів та речовин, відсутності або наявності їх у визначеному місці, втраті або набутті ними тих чи інших властивостей. Разом із тим, слідами в широкому розумінні є й ідеальні відображення – сліди пам'яті (уявні образи). Останні в інформаційному плані є більш об'ємними (але суб'єктивними) й відбивають як увесь об'єкт у цілому, так і його частини. Сліди пам'яті є джерелами вербальної інформації про форму, стан і властивості об'єкта, вони розглядаються як у слідознавстві, так і у слідчій практиці.

Сліди у вузькому значенні – це матеріальні утворення, що відбивають зовнішню будову взаємодіючих об'єктів, тобто сліди-відображення. Вони, зокрема, можуть бути об'ємними або площинними, динамічними або статичними, локальними або периферичними, виявлятися у нашаруваннях або відшаруваннях тощо. Визначаючи роль матеріальних та ідеальних слідів для розслідування насильницьких злочинів, виділяють дві їх сторони: інформаційну та доказову. Розглядаючи інформаційну сторону, можна констатувати, що сліди злочину в широкому розумінні – це різноманітні зміни обстановки в результаті вчинення злочину, що утворюють ту інформацію, яка може бути використана для встановлення об'єктів, пов'язаних із розслідуванням подій.

При розподілі доказів на особисті та речові у найбільш загальній формі їх можна визначити як різноманітні зміни у свідомості людей чи речах, які були викликані подією злочину. Вказані зміни поділяють на дві групи : зміни у свідомості людей, тобто створення в пам'яті людини уявних образів про об'єкти і явища дійсності, раніше сприйнятих нею в обставинах вчинення злочину; зміни в матеріальній обстановці, у перебігу матеріальних процесів, які настали внаслідок вчинення злочину.

У криміналістиці інформацію про злочин, відображену в слідах, називають по-різному: «обставини вчинення злочину», «умови вчинення злочину», «сліди вчинення злочину», «слідове оточення злочину». До сьогодні єдиного підтриманого всіма вченими поняття, аналогічного «матеріальній обстановці злочину», в криміналістиці не існує. Так, під слідвою картиною розуміють: 1) інформацію про подію злочину, що утворилася у процесі його вчинення, маючи на увазі сукупність матеріальних та ідеальних відображень і умов, існуючих на момент виявлення злочину або 2) комплекс слідів, які відображають картину події злочину і дозволяє висунути найбільш обґрунтовані версії щодо його вчинення.

Термін «слідова картина» є доволі вдалим, адже він викликає асоціації з образотворчим мистецтвом, за аналогією з яким слідчий нібито «візуально змальовує» сліди, залишені на місці злочину. При цьому об'єктивно залишається діяльність із відшукування, фіксації, вилучення слідів, не кажучи вже про отримання з них інформації та її оцінку, а прийнятий термін «сліди злочину» може застосовуватись паралельно.

Слід звернути увагу, що у структурі криміналістичної характеристики акумулюються дані про матеріально-фіксовані зображення, які є наслідками дій злочинця, тобто способу злочину, застосування певних знарядь, і детерміновані предметом злочинного посягання, особою злочинця і жертви, обстановкою злочину. Саме ці сліди можна типізувати, до них можна встановити кореляційні зв'язки з іншими елементами криміналістичної характеристики злочинів. Натомість ідеальні сліди майже неможливо типізувати, оскільки вони є вельми мінливими, динамічними. Навіть з типових джерел динамічні сліди можуть бути доволі різними.

Розрізнення у слідчій картині власне слідів та обстановки вчинення злочину є дискусійним. По-перше, остання категорія за характером зв'язків, властивостями та ознаками ніби наближається до елементів місця та часу злочину в структурі криміналістичної характеристики. По-друге, згідно зі ч.1 ст. 69 КПК України доцільно використовувати термін «відомості про обставини вчинення злочину».

Виявлення слідів і встановлення причинних зв'язків між ними дозволяють побудувати картину події, побудувати вірогідні або дійсні моделі злочину, розкрити механізм його вчинення. Дослідження цих слідів або речових доказів повинно вказати на особу злочинця, особу потерпілого та обставини події, виявити негативні обставини і сліди приховування злочину.

Сліди вчинення насильницьких злочинів охоплюють: а) зміни в речовій обстановці місця злочину (полягають у порушенні первісного розташування або стану різних об'єктів); б) сліди-відображення (сліди рук, ніг, інших частин тіла, взуття, транспортних засобів та ін.); в) предмети або їх частини – речові докази (у тому числі, документи, речовини та мікрочастинки).

На місці вчинення насильницьких злочинів залишаються різноманітні матеріальні сліди, специфічним різновидом яких є звукові сліди, тобто відображення в матеріальному середовищі звукової мови та інших звуків, зокрема, звуків заподіяння насильства, боротьби, шантажу, погроз тощо. Такі звуки виникають на місці події тільки в момент вчинення.

З позицій трасологічного аналізу сліди, які залишилися на тілі людини, можна розділити на зовнішні та внутрішні соматичні сліди; скороминущі та стійкі соматичні сліди. Характерними слідами фізичного насильства на тілі потерпілого є синці, садна (утворюються після заподіяння ударів); вхідні та вихідні рани, що відображають тип холодної зброї; кіптява й частки порошу на тілі та одязі (у разі застосування вогнепальної зброї); обпалене волосся, закопчення, ушкоджені барабанні перетинки; опіки на шкірі, відшарування епідермісу, садна, синці (у разі застосування електричного струму); подряпини, рвані рани, сліди зубів (у випадках нацьковування тварини).

Крім того, іноді на тілах потерпілих від насильницьких злочинів залишаються сліди застосування протизаплідних препаратів або профілактичних вакцин, що запобігають зараженню інфекційними хворобами, які поширюються статевим шляхом. Слідами застосування психічного насильства до потерпілого є стрес, фізіологічні та психічні травми.

Отже, слідова картина розглядається як система матеріальних слідів-відображень, які знаходяться в певній кореляційній залежності з іншими елементами криміналістичної характеристики. Знання та оперування даними слідовою картиною дозволяють будувати вірогідні версії про способи вчинення та приховування насильницьких злочинів, що є запорукою ефективного виявлення та розслідування цих різновидів злочинів.

УДК 343.98

*Александренко О. В., канд. юрид. наук, доц., науковий співробітник Національної академії внутрішніх справ,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2592-7593>,
e-mail: a_e_b@i.ua*

СУЧАСНІ ЕКСПЕРТНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА МЕТОДИ В ПРАКТИЦІ РОЗСЛІДУВАННЯ

В теперішній час неможливо уявити проведення будь-якого розслідування без призначення експертизи, без використання судовими експертами сучасного інструментарію і новітніх досліджень.

Особливо актуальним є використання передових криміналістичних засобів і методів при розслідуванні злочинів проти життя і здоров'я, статевої свободи і недоторканності особи, які характеризуються наявністю значної кількості так званих «нетрадиційних» слідів, а звідси вимагають від суб'єктів розслідування належного володіння відповідними засобами, методами і прийомами їх виявлення, фіксації та вилучення задля отримання максимуму інформації, що в них може міститися. Через певні особливості окремих видів вказаних злочинів, притаманної їм обстановки злочину, особистість злочинців, особливе місце серед них посідають серійні сексуальні вбивства.

Особливості вказаних вбивств полягають, перш за все, у способі їх скоєння, який являє собою цілий комплекс різноманітних дій злочинця з вистежування, входження в контакт з жертвою, нападу на неї та ін.

Під час скоєння злочину злочинець здійснює безліч дій, у результаті яких залишаються різноманітні сліди. Якби маніпуляції з предметами не здійснювали: переміщали, змінювали, знищували, руйнували, застосовуючи вибухові пристрої, засоби запалення, хімічні, біологічні реакції; механічно – інструментами; забирали чи залишали на місці тощо, у всіх випадках на предметах, їх частинах (і на місці) залишаться сліди-відображення інструментів, знарядь, рук тощо, чи сліди-речовини (хімічні, біологічні та ін.). Органи і тканини: кістки, м'язи, волосся людини зазнають такого ж впливу [1, с. 170].